

1. O verbo

Formalmente, é unha palabra variable que está formada polo tema ou lexema, que posúe morfema raíz ou lexical e vogal temática, e morfemas de modo e tempo, e número e persoa. Concorde en número e persoa co suxeito.

O seu esquema xeral é o seguinte:

T (R + VT) + MF (MT + NP)

Tema ou lexema.

O significado do verbo contense no lexema ou tema. Exemplo: **dobrar** ('aumentar, ser ou ter o dobre'), **estar** ('existir ou acharse nun lugar').

levar - **levo** - **levamos** - **levaches** – **levarades**, etc.

correr - **corro** - **corremos** - **correstes** – **correrades**, etc.

vivir - **vivo** - **vivimos** - **vivistes** - **vivirades**...

Ademais, as formas verbais están constituídas por varios morfemas flexivos (desinencias).

Se os verbos non admiten suxeito (chover, nevar, etc.), ou son unipersoais (ouvear, ornear, etc.), estamos ante verbos defectivos formalmente.

O tema está formado por dous elementos: *raíz verbal e vogal temática*.

- **Raíz verbal**. É a parte que expresa o significado do verbo. Recoñécese suprimindo a terminación do infinitivo.

And-ar
raíz

varr-er
raíz

part-ir
raíz

Segundo o verbo presente ou non ao longo do seu paradigma diferenzas na súa raíz, podemos falar de verbos *irregulares* e de verbos *regulares*, respectivamente.

Como norma xeral, a raíz do verbo é átona e o acento recae sobre a VT ou nas desinencias; como excepción, a primeira persoa (P1), segunda (P2), terceira (P3) e terceira do plural (P6) do presente de indicativo (IP), do subxuntivo (SP) e a P2 do imperativo (Imp.) teñen a raíz acentuada. Por este motivo, vanse orixinar algunhas pequenas irregularidades nas formas dos verbos regulares, que teremos ocasión de ver nesta unidade.

Lembra que...:

A **raíz** permanece inalterada nos **verbos regulares** e ten variacións, como xa veremos, nos **verbos irregulares**.

- **Vogal temática**. É a vogal que segue a raíz. Indica a conxugación á que pertence o verbo a partir da súa forma en infinitivo: **-a** para a primeira conxugación (CI), **-e** para a segunda (CII), **-i** para a terceira (CIII).

and-a-r	varr-e-r	part-i-r
VT	VT	VT

O **infinitivo** consta de tema, formado pola *raíz* e *vogal temática* (a, e, i), que é a que adscribe a forma verbal a unha das tres conxugacións, e a terminación de infinitivo -r, que se denomina morfema substancial (MS, indica substancia ou esencia de acción, non tempo, modo nin aspecto).

Cantar (CI): **cant**_{-R} -a-VT (CI) -r_{MS}

Varrer (CII): **varr**_{-R} -e-VT (CII) -r_{MS}

Partir (CIII): **part**_{-R} -i-VT (CIII) -r_{MS}

O **xerundio** e o **participio** posúen os mesmos compoñentes pero a terminación deixa de ser un morfema substancial (MS) e pasa a ser un morfema aspectual (MA): -ndo (cant-a-ndo) e -ado (cant-a-do).

- A VT presenta diversas alteracións na CI:

- a) alomorfo -e- na P1 do pretérito (cant-**e**-i)
- b) alomorfo -o- na P3 do pretérito (and-**o**-u)
- c) alomorfo -Ø- na P1 do presente de indicativo (and-**Ø**-o) e en todo o presente de subxuntivo (cant-**Ø**-e)

- A VT presenta diversas alteracións na CII e CIII:

- a) mesmo alomorfo para as dúas conxugacións baixo a forma -í- no copretérito (varr-**í**-a, part-**í**-a) e na PI do pretérito (varr-**í**-n, part-**í**-n). A este fenómeno denomínaselle *neutralización*.
- b) alomorfo -Ø- na P1 do presente de indicativo (varr-**Ø**-o, part-**Ø**-o) e en todo o presente de subxuntivo (varr-**Ø**-a, part-**Ø**-a).
- c) neutralización en -e- no resto do presente de indicativo (varr-**e**-s, part-**e**-s) e na P2 do Imp. (varr-**e**, part-**e**), excepto a P4 e P5 do presente de indicativo para as formas de CIII, cuxa VT é -í- (part-imos, part-i-des).
- d) neutralización en -í- no participio (varr-**í**-do, part-**í**-do).

- *Desinencias verbais*

Ofrecen información diversa sobre a forma verbal: marcas de tempo, modo, aspecto, número e persoa nos morfemas gramaticais ligados flexivos.

TEMPO	Indica o momento en que se realiza a acción en relación co momento da fala.	• Presente. A acción é simultánea ao momento en que se fala. <i>canto, vivo</i> • Pasado ou pretérito. A acción é anterior ao momento en que se fala. <i>cantei, vivín</i> • Futuro. A acción é posterior ao momento en que se fala. <i>cantarei, vivirei</i>
MODOS	Marca a actitude do falante ao presentar a acción verbal.	• Indicativo. O falante é obxectivo. Expresa accións e feitos reais.

		<i>Hoxe cantamos nun concerto</i> • Subxuntivo. O falante é subxectivo. Expressa as accións como posibles, desexables, dúbidasas... <i>Quizais mañá chova. (probabilidade. (dúbida)</i> <i>Gustárame que vixásemos no verán. (desexo)</i> <i>Se chegasen cedo iríamos todos xuntos ao cine.(probabilidade)</i> • Imperativo. O falante expresa mandato, orde ou prohibición. <i>cala (un único receptor/a)</i> <i>calade (varios receptores/as)</i>
PERSOA	Expressa quen realiza a acción verbal.	• 1ª Intervén o falante: <i>eu canto nós cantamos</i> • 2ª Intervén o oínte: <i>ti cantas vós cantades</i> • 3ª Non intervén nin o falante nin o oínte: <i>el canta eles cantan</i>
NÚMERO	Expressa quen realiza a acción verbal.	• Singular. Intervén un só individuo: <i>ti cantas</i> • Plural. Interven dous ou máis individuos: <i>elas cantan</i>
ASPECTO	Non se expresa mediante desinencias verbais. Fai referencia a se a acción está acabada ou inacabada.	• Perfectivo. O proceso contéplase como acabado. <i>Xa cantaron no concerto.</i> • Imperfectivo. O proceso contéplase como inacabado. <i>Estaban cantando no concerto.</i>

Repara en que...:

En galego non existen os tempos compostos con *haber*. No seu lugar, os matices temporais exprésanse a través de procedementos analíticos: as perífrases verbais, que veremos nos apartados seguintes.

Morfemas de modo e tempo

Estes morfemas gramaticais de modo e tempo (MMT) sitúanse despois da VT. Os MMT son os seguintes:

a) presente de indicativo: Ø nas tres conxugacións:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	and-	-Ø-	-Ø-	-o
	varr-	-Ø-	-Ø-	-o
	part-	-Ø-	-Ø-	-o

Prodúcese unha coincidencia formal entre a P3 do presente de indicativo e a P2 do imperativo (el marcha / marcha ti), así como entre a P4 do presente e a P4 do pretérito (marchamos). Este fenómeno coñécese como sincretismo.

b) copretérito: para a CI, o MMT é -ba-, e para as CII e CIII -a-:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	and-	-a-	-ba-	-s
	varr-	-í-	-a-	-s
	part-	-í-	-a-	-s

c) pretérito de indicativo: Ø nas tres conxugacións. Os MNP son suficientes para expresar os valores dos MMT:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	and-	-o-	-Ø-	-u
	varr-	-e-	-Ø-	-ron
	part-	-i-	-Ø-	-stes

d) futuro de indicativo: -re- na P1, P4 e P5 e -ra- na P2, P3 e P6:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-re-	-i
	varr-	-e-	-rá-	-s
	part-	-i-	-rá-	-Ø

e) antepretérito: -ra- para todas as persoas das tres conxugacións:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-ra-	-mos
	varr-	-e-	-ras	-s
	part-	-i-	-ra-	-des

f) pospretérito: -ría- para todas as persoas das tres conxugacións:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-ría-	-Ø
	varr-	-e-	-ría-	-s
	part-	-i-	-ría-	-mos

g) presente de subxuntivo: na CI -e-; na CII e CIII -a-:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-Ø-	-e-	-Ø
	varr-	-Ø-	-a-	-s
	part-	-Ø-	-a-	-mos

h) pretérito de subxuntivo: -se- para todas as persoas das tres conxugacións:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-se-	-mos
	varr-	-e-	-se-	-des
	part-	-i-	-se-	-n

i) futuro de subxuntivo: para a P1, P3, P4 e P5 -r-, e para a P2 e P6 -re-:

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-r-	-Ø
	varr-	-e-	-re-	-s
	part-	-i-	-r-	-mos

I) imperativo: -Ø- nas dúas persoas (p2, P5) das tres conxugacións.

Morfología verbal	Morfema léxico		Morfemas gramaticais	
	R	VT	MMT	MNP
	march-	-a-	-Ø-	-Ø
	varr-	-e-	-Ø-	-Ø
	part-	-i-	-Ø-	-de

Morfemas de número de persoa

Sitúanse ao final das formas verbais e serven para indicaren o número e a persoa do suxeito da acción verbal. A eles van soldados os pronomes persoais átonos (deixácheslles). Os morfemas de número de persoa (MNP) son os seguintes:

Primeira persoa				
-Ø: en xeral	am-	-a-	-ba-	-Ø
-o: presente de indicativo das tres conxugación	bat-	-Ø-	-Ø-	-o
-i: pretérito de indicativo da CI	cant-	-e-	-Ø-	-i
futuro de indicativo das tres conxugacións	part-	-i-	-re-	-i
-n: pretérito de indicativo da CII e da CIII	part-	-í-	-Ø-	-n
Segunda persoa				
-s: en xeral	am-	-a-	-ba-	-s
-ches: pretérito de indicativo para as tres conxugacións	bat-	-i-	-Ø-	-ches
-Ø: imperativo	part-	-e-	-Ø-	-Ø
Terceira persoa				
-Ø: en xeral	march-	-a-	-ra-	-Ø
-u: pretérito de indicativo das tres conxugacións	part-	-i-	-Ø-	-u
Cuarta persoa				
-mos: en xeral	am-	-a-	-re-	-mos
-mo: cando vai seguido do pronome clítico -nos	amá <u>mon</u> os			
Quinta persoa				
-des: en xeral	varr-	-e-	-Ø-	-des
-stes: pretérito de indicativo	am-	-a-	-Ø-	-stes
-de: imperativo	part-	-i-	-Ø-	-de
Sexta persoa				
-n: en xeral	cant-	-a-	-ba-	-n
-ron: pretérito de indicativo	part-	-i-	-Ø-	-ron

1.1. As formas non persoais

As formas nominais ou non persoais son o infinitivo, o xerundio e o participio, que carecen de desinencias de tempo e modo, e de número e persoa.

- **Infinitivo: and-ar, varr-er, part-ir**

O infinitivo pode funcionar como un substantivo: Andar sentoulle ben (SUX)

Lembra que...:

O infinitivo en galego presenta derivación de número e persoa, o que dá lugar á forma do infinitivo conxugado ou persoal, que veremos no apartado seguinte.

- **Xerundio: and-ando, varr-endo, part-indo**

O xerundio pode funcionar como un adverbio: Camiñaba alancando (CCM)

- **Participio: and-ado, varr-ido, part-ido**

O participio pode funcionar como un adxectivo: O neno durmido parecía un anxiño (MOD).

1.2. As formas persoais

En galego, como vimos, temos os tempos de presente, pretérito e futuro tanto en modo indicativo como en subxuntivo. Ademais, partindo dun tempo pasado, no modo indicativo posuímos o antepretérito (pasado do pasado), o copretérito (presente do pasado) e o pospretérito (futuro do pasado). Atende os exemplos:

- *Canto* **presente de indicativo (IP)**
- *Cantei* **pretérito de indicativo (IPr)**
- *Cantarei* **futuro de indicativo (IF)**
- *Dixo que cantara* **(pasado do pasado) antepretérito (IAP)**
- *Dixo que cantaba* **(coincidencia no pasado) copretérito (ICP)**
- *Dixo que cantaría* **(futuro no pasado) pospretérito (IPP)**

anda / varre / parte		
presente ando / varro / parto	pretérito andei / varrín / partín	copretérito andaba / varría / partía
antepretérito andara / varrera / partira	futuro andarei / varrerei / partirei	condicional andaría / varrería / partiría
SUBXUNTIVO		
presente ande / varra / parta	pretérito andase / varrese / partise	futuro andar / varrer / partir
IMPERATIVO		

1.2.1. O infinitivo persoal, conxugado ou flexionado

En galego o infinitivo pode levar desinencias de número e persoa como calquera outro tempo verbal, para indicar a súa concordancia co suxeito: o infinitivo conxugado. As principais regras que gobernan o seu uso son as seguintes:

	Andar	Beber	Vivir
1ª	andar	beber	vivir
2ª	andares	beberes	vivires
3ª	andar	beber	vivir
4ª	andarmos	bebermos	vivirmos
5ª	andardes	beberdes	vivirdes
6ª	andaren	beberen	viviren

Exemplos:

- Ao saírmos do cine atopamos a Xosé. (Nós)
- Saíron con tempo para chegaren cedo. (Eles/Elas)
- Aínda que eles volvan tarde, procura chegares cedo. (Ti)
- Quen estaba alí ó entrardes? (Vós)

• É aconselable empregar o infinitivo conxugado:

- Cando o suxeito do infinitivo, sendo distinto do verbo principal, non está expreso e desexas marcalo.

Convén irmos entrando no avión.

- Cando o infinitivo ten o mesmo suxeito ca o verbo principal, pero vai situado antes ca este, normalmente precedido de preposición:

Para chegares aquí tiveches que viaxar toda a noite.

Entre chegarmos e acomodármonos perdemos máis de 10 minutos

- Cando o infinitivo leva un suxeito expreso distinto do verbo principal.

O avogado demostrou teren razón os acusados.

Xa lles estrañaba non viren as súas irmás.

• Non podemos conxugar o infinitivo:

- Cando o infinitivo e o verbo principal teñen o mesmo suxeito.

Queremos ir con eles á viaxe de fin de curso.

- Cando o infinitivo depende dun verbo modal (querer, poder, deber...), dun verbo de sentido (ver, oír, sentir...) ou dun verbo causativo (deixar, permitir, prohibir...):

Os nenos queren durmir. Hoxe non podes saír. Oívos chegar ás cinco.

- Cando o infinitivo é parte dunha perífrase.

Ten que traer a pantalla nova do ordenador.

- Nas frases feitas, refráns, sentenzas etc. que expresan verdades intemporais

Querer é poder.

1.3.2. Os verbos regulares

Son verbos regulares aqueles que conservan a raíz e engaden as mesmas desinencias correspondentes á súa conjugación.

I Conxugación	II Conxugación	III Conxugación
<i>andar</i>	<i>varrer</i>	<i>partir</i>
INDICATIVO		
INDICATIVO PRESENTE (IPr)		
And- Ø – Ø - o	varr- Ø – Ø - o	part- Ø – Ø - o
And- Ø – a - s	varr- Ø – e - s	part- Ø – e - s
And- Ø - a	varr- Ø - e	part- Ø - e
And- Ø – a - mos	varr- Ø – e - mos	part- Ø – i - mos
And- Ø – a - des	varr- Ø – e - des	part- Ø – i - des
And- Ø – a - n	varr- Ø – e - n	part- Ø – e - n
INDICATIVO COPRETÉRITO (ICP)		
And- a – ba - Ø	varr- í – a - Ø	part- í – a - Ø
And- a – ba - s	varr- í – a - s	part- í – a - s
And- a – ba - Ø	varr- í – a - Ø	part- í – a - Ø
And- a – ba - mos	varr- í – a - mos	part- í – a - mos
And- a – ba - des	varr- í – a - des	part- í – a - des
And- a – ba - n	varr- í – a - n	part- í – a - n
INDICATIVO PRETÉRITO (IP)		
And- e - Ø - i	Varr- í - Ø - n	Part- í - Ø - n
And- a - Ø - ches	Varr- i - Ø - ches	Part- i - Ø - ches
And- o - Ø - u	Varr- e - Ø - u	Part- i - Ø - u
And- a - Ø - mos	Varr- e - Ø - mos	Part- i - Ø - mos
And- a - Ø - stes	Varr- e - Ø - stes	Part- i - Ø - stes
And- a - Ø - ron	Varr- e - Ø - ron	Part- i - Ø - ron
INDICATIVO ANTEPRETÉRITO (IAP)		
And- a - ra - Ø	Varr- e – ra - Ø	Part- i – ra - Ø
And- a – ra - s	Varr- e – ra - s	Part- i – ra - s
And- a – ra - Ø	Varr- e – ra - Ø	Part- i – ra - Ø
And- a – ra - mos	Varr- e – ra - mos	Part- i – ra - mos
And- a – ra - des	Varr- e – ra - des	Part- i – ra - des
And- a – ra - n	Varr- e – ra - n	Part- i – ra - n
INDICATIVO FUTURO (IF)		
And- a – re - i	Varr- e – re - i	Part- i – re - i
And- a – rá - s	Varr- e – rá - s	Part- i – rá - s
And- a – rá - Ø	Varr- e - rá - Ø	Part- i - rá - Ø

And- a – re- mos	Varr- e – re- mos	Part- i – re- mos
And- a – re- des	Part- i – re- des	Varr- e – re- des
And- a – rá- n	Varr- e – rá- n	Part- i – rá- n
INDICATIVO POSPRETÉRITO (IPP)		
And- a – ría- Ø	Varr- e - ría- Ø	Part- i - ría- Ø
And- a – ría- s	Varr- e – ría- s	Part- i – ría- s
And- a - ría- Ø	Varr- e - ría- Ø	Part- i - ría- Ø
And- a – ria- mos	Varr- e – ria- mos	Part- i – ria- mos
And- a – ria- des	Varr- e – ria- des	Part- i – ria- des
And- a – ría- n	Varr- e – ría- n	Part- i – ría- n
SUBXUNTIVO		
SUBXUNTIVO PRESENTE (SPr)		
ande	varra	parta
andes	varras	partas
ande	varra	parta
andemos	varramos	partamos
andedes	varrades	partades
anden	varran	partan
SUBXUNTIVO PRETÉRITO (SP)		
andase	varrese	partise
andases	varreses	partises
andase	varrese	partise
andásemos	varrésemos	partísemos
andásedes	varrésedes	partísedes
andasen	varresen	partisen
SUBXUNTIVO FUTURO (SF)		
andar	varrer	partir
andares	varreres	partires
andar	varrer	partir
andarmos	varrermos	partirmos
andardes	varrerdes	partirdes
andaren	varrerren	partiren
IMPERATIVO (IMP)		
anda	varre	parte
andade	varrede	partide